

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Beelden-Dienst Ende Vasten Met Haere Ceremonien Soo
Sy Ghebryckt Worden Vande H. Roomsche Kercke
Bevestight Met De H. Schriftvre Ende De HH. Ovt-Vaders
vande eerste 400. jaeren**

Hazart, Cornelius

T'Antwerpen, 1664

Het Eerste Cap. Worden weder-leyt de Schriftuer-plaetsen, de welcke
Partije teghen onse leeringhe voorstelt.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71387](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71387)

H E T
VIERDE TRACTAET.

*Antwoorden op de voornaemste op-werpinghen
van Partije, teghen het maecken, uyt-stellen
ende namelijk het eeren der Beelden.*

HET EERSTE CAP.

Worden weder-leyt de Schriftuer-plaetsen, de welcke Partije teghen onse leeringhe voorstelt.

Eerste op-werpinghe.

*Exodi Capite 20. v. 2. 3. 4. ende Deuteronomij Capite 5.
v. 8. Levit. 26. &c.*

Ick ben de Heere uwen Godt, die u uyt Egypten-landt uyt den dienst-huyse uyt-gheleyt hebbe.

Ghy en sult gheene andere Goden voor mijn aengesichte hebben.

Ghy en sult u gheen ghesneden beelt, noch eenige gheijkenisse maken, van 't ghene dat boven in den Hemel is, noch van 't ghene dat onder op aerde is; noch van 't ghene dat in de wateren onder de aerde is.

Ghy en sult u voor die niet buyghen, noch haer dienen: want ick de Heere uwen Godt ben, een jeverich Godt.

Catholijcke Antwoorde.

Dese/ ende diergelycke Schriftuer-plaetsen en zijn niet anders als ydele staeghen in de locht / want sy en comen niet meer te passe in dese materie/ als den Alcoran vande Turcken/ of den Thalmud vande Joden.

De reden/ is soo claer als den middagh: want soo claer als den middagh is/ soo claer is/ dat miē
op

op dese boornoemde plaetsen niet anders en verbiet als Afgoden, ende Afgodische beelden, ende het achter-volghen van de Afgoden / ende Afgodische beelden / met de eere die den waerachtighen Godt alleen toekomt.

Maer ick hebbe boven verhoont in't lanck/ende hiet/dat onse Beelden gheene afgodische beelden en zijn/noch onse heplighen afgoden/ noch de eere die wy aen de beelden bewijzen/afgoderije/om dat het geene eere en is die Godt alleen teekomt: ergo te verghesicht komt onse Weder-partye te boorschijn met dese Schrifstuer-plaetsen/soo lanck als sy ons te bozen niet overtuyghet heeft van Afgoderije en van Afgodische beelden. Leght my eerst weder/in dien gy kont/ de redenen die ick hebbe voorghebrachte om ons te verschoonen van Afgoderije/en brenghet my te bozen daer teghen/ contrarie overtuygende redenen/ met de welke ghy bewijst dat onse beelden der heplighen Afgodische beelden zijn / ende dat wy daer ontrent Afgoderije bedryven/en comt van boorden dagh met uwe Schrifstuer-plaetsen/ om te verhoonen dat alle Afgoden, Afgodische beelden, ende Afgoderije verboden zijn: maer tot noch toe en is Partije niet machtigh geweest/ende en can het inder waerheit niet bewijzen/ dat onse heplighen Afgoden zijn/ ende hare beelden/afgodische beelden/ende de eere/die wy haer toedraghen/ Afgoderije: Ergo noch eens gheseydt / dese bovenghemelde Schrifstuer-plaetsen comen ons niet meer sijnbergen/ als ydele sagghe in de locht / ofte den Thalmus der Joden / ofte den Alcoran vande Turcken: want sy en comen niet een hayz te propooste in dese materie.

In moet ick onse Partye overtuygen/ dat Godt hiet niet anders en verbiet als Afgoden, ende Afgodische beelden, ende Afgoderije, ende niet onse beelden/ noch de eere die wy haer toedraghen.

Wat blijkt eerst uyt de ober-een-kominge van de H. Onveranderlyc/ in het ober-setten ende verclaren van dese plaetse.

Den

a Den ouden Tertullianus. *Libro de Idololatria Cap. 4.* De reden gebende waerom dat Godt dit ghebodt aen de Joden gegeven heeft/soo seyt hy: Om gautschelijck upt te roepen de nature bande Afgoderije / daerom roept de Goddelijcke Wet: en maectt gheene Afgoden.

b Soo verclaert die plaetse oock den ouden Origines *Hom. 8.* Ghy en sult booz u eygen selven gheenen Afgodt maken.

c Den H. Cyprianus: *Exhort. ad Martyres Cap. 1.* Dat de Afgoden gheene goden en sijn/ ende dat oock de elementen de stede niet en houden van goden/ thoont het ghebodt Godts in het boeck *Exodus*: Ghy en sult u gheenen Afgodt maecten.

d Den H. Augustinus *Lib. 2. qq. veteris Testamenti:* Ghy en sult u gheenen Afgodt maecten, &c. **W** waer dat verboden wordt de het siet selen te eeren. Maer dat / waer gheseyt wort / ghy en sult geene andere Goden hebben behalven my: waer op siet dat / ghy en sult u gheenen Afgodt maken / noch eenigh Afgodischbeelt / als op't ghene gheseyt is: Ghy en sult gheene andere Goden hebben behalven my?

Hier seght den H. Augustinus klaer / ende beduyd: lijck / dat dit ghebodt van gheene Afgoden te maken, ofte eenighe andere ghelijckenisse, nergheng anders op en siet / als op dit Ghebodt: Ghy en sult gheene andere goden hebben behalven my: ergo 't ghetoele van Augustinus is / dat dooz / Afgoden, ende ghelijckenissen, niet anders verboden en wordt als Beelden / of ghelijckenissen van Afgoden.

Doch op dat ick niet en soude hier schijnen te steunen op de **H. Daders** alleen: den Hebzeuschē text / in de welcke tale het boeck *Exodus* van Moyses gheschreven is / komt overzen met de booznoemde **H. Daders**: want daer staet: Ghy en sult u gheenen ghesneden Afgodt maken.

a Propter hanc causam, ad eradicandam scilicet naturam Idololatriæ, lex divina proclamat: Ne feceritis idolum.

b Non facies tibi ipsi idolum.

c Quod idola dii non sint, & quod nec elementa vice Deorū sint, Dei præceptum ostendit in Exodo. Non facies tibi idolū.

d Non facies tibi idolum & cætera, ubi signēra colenda prohibentur. Illud autem ubi dictum est, non erunt tibi dii alij præter me, quo pertinet non facies tibi Idolū, neque ullum simulachrum, nisi ad id quod dictū est, nō erunt tibi alij dii præter me.

Dit hebben oock de 70. upr-leggers/op de selve maniere vertaelt upr het Hebreens in het Griex/stellende: Ghy en sult u gheenen Afgodt maken.

ὅτι ποιήσεις σοι εἰδωλον.

Ergo soo wy ons willens houden/aen den Hebreenschen Text/dat is/aen de oorspronckelijcke taele/in de welcke Moyses het boeck Exodus geschreben heeft/ende aen de vertaelinghe des selfs/bande sebentich upr-leggers/ende andere Oudt-Daders/soo moeten wy segghen dat Godt Exodi 20. niet anders verboden en heeft als Afgoden, ende Afgodilche beelden, ende Afgoderije.

Wu hebbe ick menighmael gheseyt/ende bewesen/dat onse beelden der Heplighen/gheene Afgodilche beelden en zijn/noch den dienst/die wy haer aendoen/gheene Afgoderije/ober-sulckx/dese Schrifruer-plaetse/en doet niet met allen/noch teghen het maken/noch teghen het eeren van onse beelden der Heplighen.

Dat blijkt ten tweeden upt de berclaringhe van Partye selve. Laet ons hoozen wat bemerckingen sy stelt in den Dordrechtschen Bybel, op dese woorzen: Ghy en sult gheene ghelijckenisse maken van 't ghene dat boven in den hemel is. Wat verbiet Godt hier? Partye seght N. 6. Hy verbiet de ghelijckenissen/van Sonne, Maene, Sterre, Vogelen. Partye boeght'er hy/dat hier oock moeten verstaen worden de Engelen: dat loochene ick; want al-hoe-wel Paulus Coloss. c. 2. v. 18. gewach maect bande Engelen niet te dienen/hy spreekt daer alleen van dien groutwelijckē dienst/den welcken sommitge ketterx t'sijnen tijde meyn-den te doen aen de Engelen/als sy hare hulpe en bystant versochten om te sondighen/segghende dat hare sonden/die sy deden/het eyghen werck was bande Engelen. Siet Epiphanium Haresi 38. Aenghesien dan/dat Partye sonder eenigh fondament/de Engelen hier onder beslupt/ick segghe dat het onwaerachtigh is/dat de beelden der Engelen hier verboden worden/gemerckt dat oock Godt selve/een weynigh daer na aen Moyses gheboden heeft/dat

dat hy de beelden van Enghelen sou maken/ ende die stellen op sulck eene plaetse daer alle de menschen / moesten comen aenbidden. Wat verbiedt Godt boozder met dese woorden: Noch van 't ghene onder op der aerde is? Partye antwoort N. 7. Hier verbiet hy de ghelijckenissen van menschen, vier-voetige, of cruppende gedierten. Wat verbiet hy ten lesten met dese woorden: Noch van 't gene dat in de wateren onder de aerde is? Partye seyd / N. 8. dat hy hier mede verbiet / de ghelijckenissen van visschen, slangen, draecken, Crocodilen, Schilt-padden. Ende dan woort te lesten in Schyfture hy-gheboeght. v. 5. Ghy en sult u voor die niet buyghen, of die aenbidden, noch haer dienen.

Oyt dese boozgaende bemerckingen van Partye selve/maeck ich dit argument: Godt verbiet Exodi 20. ghelijckenissen te maken van Sonne/ Maene/ sterren/ boghelen/ menschen die op de aerde zijn / vier-voetige / of cruppende gedierten / visschen / slangen / draecken / crocodillen / schiltpadden / op datmen die niet en soude aenbidden / noch dienen. Maer de Roomsche Catholijcken / en maken geen ghelijckenissen van Sonne/ Maene/ sterren/ boghelen / noch van menschen die op der aerde zijn (want de Heplighen die wy uptbeelden / en zijn niet meer op der aerde) noch van vier-voetige / of cruppende ghedierten / &c. om die te aenbidden / ofte te dienen: ergo upt bekentnisse van Partye selve / so en doet dese Schyftuer-plaetse niet een hayz tegh de beelden van onse Heplighen / aenghesien dat sy alleenlijck spreekt van soodanighe ghelijckenissen / de welke / hy ons / noyt en zijn aenbeden getweest / noch ghediert; maer wel hy de heydenen / naemelijck die van Egypten, en soo de Joden dese Schep-selen / in dat landt / booz hare ooghen hadden sien aenbidden / ende dienen als Goden / daerom verbiet Godt aen haer soodanighe ghelijckenissen in't besonder te maken: Over-sulckx blijkt wederom / dat hier niet anders verboden en woort als Afgoden, Afgodische-beelden, ende Afgoderije.

Dat blijkt ten derden, upt de boozgaende / ende
vol.

volghende woorden vanden Text selbe / met de
welcke Godt de reden gheeft / waerom dat hy dit
Ghebodt gheeft aen de Joden. Let op den heelen
discours / volgens den Text vanden Dordrechtschen
Bybel: Ghy en sult u geen gesneden beelt, noch eenige ge-
lijckenisse maken. Waerom? wat reden? Want (merckt
op dat woordken / Want 't welck alijt gebruyckt
wort / als men ergens van reden wilt gheben) ghy
en sult dan gheen gesneden beelt maken / &c. Want
ic ben de Heere uwe Godt, een jeverigh Godt. *Wederom*
Levit. c. 26. v. 1. Ghy en sult u gheen gesneden beelt maken,
want ick ben de Heere uwe Godt, *Wederom Deuter. c. 5.*
Ghy en sult u gheen ghesneden beelt maken: want ick ben
de Heere uwe Godt, een jeverigh Godt. Hoe kunnen
clarder spreken? Ick en wille niet dat ghy ghe-
sneden beelden maccht om die te eeren: want ick
ben uwen Godt; wat can hier anders upt beslo-
ren worden als: Om dies wil dat ick uwen Godt
ben / daerom en begheere ick niet dat ghy eenighe
beelden ofte ghelijckenissen hout booz uwe goden /
ende om dies wil dat ick een jeverigh Godt ben /
die niet lijden en kan dat mijne eere gegeven wor-
de aen andere / daerom en begheere ick niet dat
ghy mijne eere gheben sult aen de beelden: want
dat is anders niet als in verloochenen / de beel-
den herkennen als Goden: Soo siet ghy nu claer
upt de reden die Godt boeght hy het ghebodt / dat
hy van gheene andere beelden en spreekt als van
Afgodische beelden: Siet het nu noch voorder upt
de voorgaende woorden.

Eerst verbiedt hy aen de Joden eenighe andere
Goden te hebben booz sijn aen sicht / ende terstont
daer na / soo verbiedt hy ghelijckenissen van vogel-
ten / visschen / serpenten / &c. Ende hy verbiedt ghe-
snedene beelden / om sich daer booz te bukken, wie
en siet niet dat hy hier niet anders en verbiedt als
ghelijckenissen / ende beelden van Afgoden? want
wat was het oogh merck Godts / 't welck hy booz
hadde in dit ghebodt? dat gheeft hy ghenoech te
kennen als hy met dese woorden beghint: Ick ben
de

den Heere uwen Godt, &c. Al wat Godt hier booz hadde / was / vande Joden ghehouden ende gheert te wordē / als den waeren / en eenigen Godt / ende op dat dit soude gheschieden / soo verbiet hy haer te eeren niet alleen eenighe andere versierde Goden / maer oock haere beelden.

Hier teghen seght *Guilielmus Perkinsius Contrav. 9. de Imaginib. Cap. 2.* Waert saechten dat dooz de beelden / ofte gelijckenissen / de welke verboden wordē in Schrifstuer / moest verstaen wordē afgodische beelden; soo soude het eerste / ende tweede ghebodt maer een zijn.

Ick antwoorde: Ten soude maer een zijn / aengaende de substantie / dat het soo is; ten soude maer een zijn / aengaende merckelijcke ende wesentlijcke omstandigheden / dat is valsch: want gelijck het eenen gront-veghel is in de scholen: Merckelijcke omstandigheden veranderen de saecke, alsoo segghe ick dat de omstandigheyt van gheene afgodische beelden te maecken / soo merckelijck is / dat sy genoeghsaem is om het tweede gebot gantschelijck verschepden te maecken van 't eerste / 't welck alleenlijck spreekt vande Afgoden selve / ende niet van haere beelden.

Hoe merckelijck nu / dat dese omstandigheyt is / trecke ick upt de woorden van de Schrifstuer: in 't eerste ghebodt seght Godt: Ghy en sult gheene andere Goden hebben voor mijn aensicht, ofte dooz mijn ooghen; ende de wijle / de oogen Godts naemelijck aensien het binnenste van 's menschen gemoet / soo wort hier verbodē de afgoderije van het gemoet / met eenighe personen / of schepselen te houden / ende te eeren als Goden / de welke geene Goden en zijn: Maer in het tweede ghebodt / komt Godt noch boozder / en seyt: Gy en sult oock uptwendelijck / niet buygghen / bidden / kutelen / wijghen / &c. De beelden van diergelijcke personen / die geene Goden en zijn / niet eeren als goden / want ick alleen uwen Godt. Daer en is dan geen prijckel / dat het eerste / ende tweede ghebodt maer een en sou wesen;

wesen; want daer is groot verschil tusschen het eeren van eenen valschen Godt / inwendelijck, in't gemoet/ende tusschen het eeren van sijne beelden/uyt-wendelijck, met eenighe sekere voeringhen des lichaems/ofte uyt-wendighe Ceremonien.

Doch wat wille ick boozder hier op disputere; dat my Partye antwoorde/ofte het 3. ghebodt ende het 4. maer een zijn met thende; de wyle hier gehandelt wordt vande selve substantie: in het 3. wort overspel verboden/ in het thende begheerlijckheyt tot een ander mans vrouw: in't 4. wort stelen verboden / in't thende begheerlijckheyt tot het goet vanden naesten/'t sy offe/esel/ &c. Dese geboden nochtans zijn verscheyden van malkanderen/ om dat in de eene wort verboden de daet selve/ in de andere begheerlijckheyt tot de daet: Ergo hier van ghelijcken.

Ten lesten, dat Godt hier niet anders en verbiet als beelden van Afgoden / blijkt uyt den Hebreusch Text / den welcken aldus luyt: Ghy en sult gheene andere Goden hebben voor mijn aensicht; ende gy en sult gheenen ghesneden afgodt maecken, &c. ende ghy en sult u voor de Afgoden niet buyghen, noch haer dienen, Merckt hier wel/datter gheseyt wort: Gy en sult u niet buyghen voor de Afgoden. &c. Dit verstaet ooc alsoo den Dordrechtchen Bybel Num. 9. op dese woorden: Ghy en sult haer niet dienen, te weten/ seght den Bybel/ de Afgoden selfs: Ergo/soo besluyt ick/dat/ al wat hier verboden wordt nergens anders op en siet/als op de Afgoden selve: Ergo dan/ als Godt verbiet gesneden beelden te maecken / om die te eeren/ ofte te dienen / aengesien dat dese eere/ofte dienst (gelijck den Hebreusch Text heeft / ende Partye selve bekent) nergens anders op en siet als op de Afgoden selve; soo moet het nootsackelijck holghen/ dat de beelden/de welke Godt hier verbiet te eeren/ende te dienen/ geene andere en konnen wesen/als beelden van Afgoden; want daerom worden hier de beelden verboden/om datmen sich daer booz niet en sou buyghen / noch haer dienen als Afgoden.

Besluyt.

Besluit,

Maer zijn nu alle de Schrybers / ende Predi-
kanten van Partye, de welke alle-gaer tot een toe/
dese booz- genoemde Schryftuer-plaetsen / soo op-
nemen / als of daer mede de eere van onse beelden /
getwiffelijck waer te niete ghedaen / als strydeude
teghen het woort ende ghebodt Godts.

De HH. Outvaeders roepen dat hier niet anders
verboden en wordt als beelden, van Afgoden, 't selve
heeft den Hebreuschen oorigineelen Text; 't selve
heeft den Griexschen Text / den welchen bande
gheleerste Joodsche Rabbinen / is over-ghestelt
upt het Hebreens; 't selve wort klaer besloten upt
de reden / upt het eynde / upt het boozneme / 't welck
Godt heeft ghehadt in het verbieden der beelden;
't selve bespeurtmen soo klaer als den middagh
upt alle de woordē / ende discoursen die de Schrif-
tuere daer hout; Ergo 't staet Partye toe; (eer sy
met dese Schryftuer-plaetsē boozt-komt) te bozen
bondelijck te bewijfen / tegen de ober-een-komst
ghe der HH. Vaederen / teghen den Hebreuschen/
ende Griexschen Text / &c. Dat hier andere beel-
den verboden worden als Afgodische / naemelijck
onse beelden der Heplighen; Ende om dit te doens
soo soude sy moeten bewijfen dese dyp volghende
stukken.

Het eerste. Dat Godt hier verbiet beelden / niet
alleen van Af-goden / bande welke hy in 't booz-
gaende vers hadde ghesproken / maer oock bande
Heplighen / bande welke hy het minste ghewach
niet en hadde gemaecht.

Het tweede. Dat hy hier eenige andere eere ver-
biet / als die Godt alleen toekomt.

Het derde. Dat het ons inu geoorloft is booz de
beelden der Heplighen / het hoost te ontdecken / te
bypgen / te nighen / &c. als booz de beelden van onse
Coninghen / Vaders / Groot-vaders / en andere.

Dese dyp stukken moeten altemael sacmen / ende
een-paerlijck bewesen zijn / eer Partye ons met de
boven-gemelde Schryftuer-plaetsen komt bestrin-
den: want.

Ten eersten. Indien Godt niet anders en verbiet als de Afgoden, ende Afgodische Beelden te eeren; wy kinnen hier in oer een niet Partije, ende Kemmen dat toe/ dat sulcx in gheender manieren gheschieden en magh.

Ten tweeden. Indien dit ghebodt sich upt-strecket tot de Christenen/ende verbiet aen de beelden der Heyligen/die eere te gheuen / die Godt alleen toecomt / dat en is tot boozdeel niet van Partije, noch tot ons achterdeel / want wy segghen mede / dat dit niet gheschieden en magh.

Ten derden. Indien hier verboden wort alle bozgherlijcke eere toe te dzaeghen aen de beelden, soo moet dan Partije bekennen/ dat het oock Afgoderije is, ende teghen het ghebodt Godts / sijn hoost te ontdecken / Ec. boozde beelden der Coninghen.

Om ons dan/ niet dese Schrifstuer-plaetsen/ t'oberuyghen van te stryden teghen het ghebodt Godts/ ende van Afgoderije/ in het eeren van onse beelden; soo staet het Partije toe/ ons te bozen t'oberuyghen in dese dyp boozghenoemde stucken; ofte andersins/ soo honden wy niet recht staende/ dat in dese boozsepde Schrifstuer-plaetsen niet een enckel wort tegen ons is; want ick en binde in desen Text niet een woort/ t'welc getwach maecht noch van beelden vanden waerachtighen Godt/ ofte sijne Heyligen/ noch van die niet te eeren / op de maniere gelyck wy dat doen/ want ick en binde niet / dat den Text alsoo luyt: De Christenen en moghen gheene ghesnedene Beelden maecken vanden waerachtighen Godt noch en mogen die niet eeren, noch en moghen oock gheene boven natuerlijcke eerbiedinge thoonen aen de Beelden der Heylighen.

Niet sulcx en kan ick in desen Text achterhaelen: Ergo soo lanck als wy Partije dese stucken niet en bewyft / soo en is het booztzenghen van desen text/ niet anders als eeren ydelen/ende noodelosen slaghe inde locht.

Der halben/ soo en ist hier mede noch niet ghenorgh: want de wyle ick in/ upt de **h. Outbae-**
ders/

vande Beelden, ende Beelden-dienst. 165
ders / uyt den Hebreenschen / ende Griekschē
Text / uyt den heelen discours van Schriftuere
berhoont hebbe / dat hier niet anders verboden en
worden / als beeldē van afgoden / ende dat wy niet
alleelijck loochenen / maer oock klaer / ende hoog
de ooghe behoonen / dat onse beelden / geene beel-
den van Afgoden en sijn / soo staet het Partije toe /
ons eerst t' overrugghen dat onse beelden / Afgod-
dische beelden sijn / eer sy ons niet dien Text comt
hebechten : want dan soude sy konnen maecten
dit Argument.

De beelden vande Roomsche, sijn Afgodische-beeldē.
Maer de Afgodische beelden worden in Schriftuere
verboden,

Ergo de Beelden vande Roomsche worden in Schriftue-
re verboden:

Doorder in deser manieren.

De Roomsche bewijzen aen haere beelden der Heyli-
ghen, die eere, die Godt alleen toecomt.

Maer Schriftuere hout het voor afgoderye, aen de beel-
den der Heyligen te bewijzen die eere, die Godt alleen
toekomt.

Ergo Schriftuere hout de eere, die de Roomsche be-
wijzen aen haere beelden der Heyligen voor afgoderye.

**Bewijst my dan eerst / indien gy kont / dat onse
beelden / afgodische beelden sijn / ende dat wy aen
haer bewijzen de eere die Godt alleen toekomt; en
stelt ons dan hoog dien Text / om te behoonen dat
dit in Schriftuere verboden wordt.**

Tweede op-worpinghe van Partije.

Isaie Capite 2. v. 8. 9.

Haer landt is vervult met afgoden, voor het werck
haerder handen, buyghden sy haer neder, voor 't ghene
dat haere vingeren ghemaect hebben, daer buyght sich
den gemeynen man, ende aensienlyck man vernedert sich,
daerom en sult ghy 't haer niet vergheven.

Catholijcke antwoorde.

**Niet een hant te propooste / want Isaias spreekt
hier van afgodische beelden : Partije moet ons eerst
overrug-**

overtuyghen dat onse beelden / Afgodische-beelden zijn.

Derde opworpinge.

Psalmo 115.

Haere Afgoden zijn silver, en gout, het werck van 'smenschen handen, sy hebben eenen mont, maer spreken niet, sy hebben oogen maer en sien niet, sy hebben ooren, maer en hooren niet; sy hebben eenen neuse, maer en riecken niet; sy hebben handen, maer en tasten niet, sy hebben voeten, maer en gaen niet; sy en gheven gheen gheluyt door haere kele; dat, diese maecken, haer gelijk worden, ende alle die op hen betrouwen.

Catholijcke antwoorde.

Met te propooste: want David spreekt hier van Afgodische-beelden; Partye moet eerst behooren dat onse beelden / afgodische beelden zijn.

Indien Partye my seght / dat onse beelden / oock ooghen hebben, ende nochtans niet en sien; ooren, en niet en hooren, handen, ende niet en tasten, &c. Ende hier uyt wilt besluyten dat het Afgodische-beelden zijn / soo moet sy my dan bekeunen / dat oock de beelden / ende statuten van Coningen / ende Princen afgodische-beelden zijn / want sy hebben oock ooghen, ende en sien niet, &c. maer 't is seker dat die geene afgodische-beelden en zijn: Ergo noch oock de onse.

Indien my Partye seght / dat sy daerom Afgodische-beelden zijn / om dat wy ons betrouwen daer op stellen / ick soude dat konnen loochenen; doch genomen wy dat deden / David en berispt hier die niet / die haer betrouwen stelle op de beelden / maer op de beelden der Afgoden: Ergo: 't staet onse Partye wederom toe / ons eerst t' overtuyghen dat onse beelden der Heptighen / beelden van afgoden zijn: dat en is sy inder eeuwigheyt niet machtigh te doen: Ergo dese Schriftuer-plaets / is wederom eenen pdeelen satch in de locht.

Vierde opworpinge.

Isaia Cap. 44. versu 13. &c.

Den timmerman treckt het richt-snoer uyt, hy teeckent het

het

het af met den draet; hy maeckt het effen met de schave, ende teeckent het met den passer, ende maeckt het nae de beeltenisse eens mans, nae de schoonheyt van een mensche, dat het in den huysse blijve, &c. hy maeckter sich een Godt van, ende buyght sich daer voor: hy maeckter een gespeden beelt van, ende knielter voor neder, &c. bidt het aen, ende seyt, Reddet my, want ghy zijt mijn Godt, &c. soude ick neder knielen voor 't ghene dat van een boom ghekomen is.

Hier op seght den Predikant: Arme luyden! (te weten ghy Roomsche) die neder valt voor hout, ende steen, denckt neerstigh aen dese dinghen. *Toetssteen der waerheyds Capite 26. pag. 172.*

Catholijcke antwoorde.

Arme luyden vande waen-ghereformeerde Gemeente/die u. l. laet wijs maecken van ulve Predikanten / dat wy neder vallen voor hout, ende steen, om dat te aanbiddē! Och neen! arme menschen die u. l. laet wijs maecken dat den Propheet hier spreekt van de beelden der Heplighen! dese plaetse van Isaias en doet wederō niet ter saccke / want de Propheet spreekt hier van Afgodische beelden.

Partye, eer sy dese Schrifruer-plaetse by-breught/ moet te voren ons overrugghen/ dat onse beelden der Heplighen/ beelden van Af-goden sijn.

Vijfde op-worpinghe,

Isaia Capite 46. V. 6. 7.

Sy verquisten het gout uyt der beurse, ende wegen het silver met der waege, sy huereen een goutsmit, ende die maeckt het tot eenen Godt, sy knielen neder, oock buygen sy haer daer voor, sy nemen hem op de schouderen, sy draeghen hem, ende setten hem aen sijne plaetse, daer staet hy, hy en wijckt van sijn stede niet, jae roept jemant tot hem, hy en antwoordt niet, hy en verlost hem niet uyt sijne benautheydt.

Hier op seght den voorszemelden Predikant: Men kan niet loochenen, dat alle dese dinghen den beelden vande Roomsche Kercke toecomen; men draeght de selve

op de schouderen, selfs de ghene die sy ghemaeckt hebben, vallen daer voor neder.

Catholijcke antwoorde.

Altemael niet te propooste / want de Propheet spreekt hier van de eere diemen beweest aen de beelden der afgoden: Siet v. 1. Bel is gekromt, waer op den Dordrechtschen Bybel seyt N. 1. Bel is de naeme vanden voornaemsten afgodt der Babyloniers. Item v. 9. Ghedenckt dat ick Godt ben, ende daer en is gheenen Godt meer, ende daer en is niet ghelijck ick.

Du wy loochenen / ende bewyisen / dat onse beelden der Heplighen / gheene beelden van af-goden en zijn: Ergo soo moet Partye, ons in dit stuck eerst overrumpghen / eer sy te boozschijne komt met dese Schrifstuere.

Indien Partye wy seght: Wy bethoonen dat wyt dese Schrifstuere selve / als wy thoonen dat de Roomsche booz haere beelden neder-vallen / knielen / die draeghen op haere schouderg / 't welck de Heydenen doock aen haere beelden hebben gedaen: Maer ick segge hier teghen / indien onse beelden der Heplighen / daerom beelden van af-goden zijn / om dat wy sommighe uytwendighe teekenen van eerbiedinghe aen onse beelden thoonen / die de Heydenen hebben gethoont aen de haere / soo moeten dan alle de Coninghen / ende hare beelden afgoden zijn / de wyle men de selve uytwendighe Ceremonien booz haer ghebruyckt / die de Heydenen ghebruyckt hebben booz haere beelden: Maer 't is onwaerachtigh dat de Coninghen / ofte hare beelden / daerom af-goden zijn: Ergo 't is mede onwaerachtigh / dat onse beelden der Heplighen / daerom afgoden zijn / om datmen booz haer eensghe uyt-wendighe eer-teekenen bewijst / die de Heydenen bewesen booz haere af-goden.

Seste op-worpinghe.

Jeremia Cap. 10. v. 3. 4. 5.

De infettinghen der volckeren zijn ydelheydt, want het is hout, datmen uyt het wout gehouwen heeft, een werck van 'swerck-meesters handen met den bijle, men pronckt het op met silver, ende met gout, sy hechtense met naegelen, ende met haemeren, op dat het niet en wagghele. Sy zijn ghelijck een Palm-boom van dichten wercke, maer en kunnen niet spreken, sy moeten gedraegen worden, want sy en kunnen niet gaen, en vrees niet voor hen, want sy en connen gheen quaet doen, oock soo en isser gheen goet doen by hen.

Catholijcke antwoorde.

Hier en is wederom niet een sier teghen ons/wp stemmen gheerne toe/al dat de **P**rophete hier seght; want hy spreekt van afgodische beelden/gelijck als klaer blijkt uyt den 2. *vers.* En leert den wegh der Heydenen niet. Item v. 11. De Goden die den Hemel ende aerde niet gemaect en hebben, sullen vergaen vander aerden. Partye wilt ons met ghewelt afgodische beelden op-dzingen/eer sy ons hier in obernuyghinghe heeft / dit moet eerst ghedaen zijn / eer sy met dese **S**chryftruer-plaetse haer kan behelpen.

Sevenste op-worpinghe.

Baruch Capite 6. v. 3. 4. 5.

Doch nu sult gy in Babylonien op de schouderen sien draeghen de silvere, ende gouden, ende houten Goden, die de Heydenen vreesse aen doen. Siet dan wel voor, dat ghy oock niet in eenigher wijze de vremden ghelijck gemaect wort, ende voor haer eene vreesse en bevanghe, als gy sult sien dat eene schaere voer, ende achter haer gaende de selve aenbidt: Soo seght in uwe ghedachten: **U** moetmen aenbidden Heere. **Hier op seght den boozefeyden P**redkant: Men soude segghen, dat hy de Ommeganghen, ende Processien beschrijft, die heden-daeghs in 't Pausdom gheschieden, ende vande Heydenen ontleent zijn.

Catholijcke

Catholycke antwoorde.

Wat hier van is/ of die Ceremonien vande Heydenen ontleent zijn/en raecht dit disput niet: 't is myn genoegh dat ick diergelycke Omme-ganghen ende Processen / aengaende den upt-wendighen handel/ bevinde gepleeght te zijn by de Joden/ in het omme-draeghen vande Arcke des Heeren: Alleenlijck seggh ick dit/dat de Propheet hier spreekt vande eere die de Heydenen betwefen aen de afgodische beelden: Ergo dese Schryftuer-plaets en kan ons in't minste niet hinderen/ soo lanck als Partye ons te bozen niet en ober-tuygt/ dat onse beelden der Hepligen/beelden van Afgoden zijn: Somma soo ist mede van alle andere soodaenige plaetsen/ daer Schryftuere handelt alleen vande beelden der Afgoden.

Achte op-worpinghe.

Exodi Capite 32. v. 1. &c.

Doen het volck sach dat Moyses vertoefde vanden bergh af te comen, soo versamelden sich het volck tot Aaron, ende sy seyden tot hem: Maeckt ons Goden, die voor ons aenghesichte gaen, &c. Aaron nu seyde tot haer, ruckt af de guldene oorcierselen, die in de ooren uwer wijven, uwer sonen, en uwer dochteren zijn, en brenghtse tot my Doe ruckte dat gantsche volck de gulde oorcierselen af, die in haere ooren waeren, en sy brochtense tot Aaron, ende hy namse uyt haere handt, ende hy maeckte een gegoten Kalf daer uyt, doen seyden sy: Dit zijn uwe Goden Jrael, die u uyt Egypten-landt op-gevoert hebben.

Hoozt wat hier op seyt den waen-gereformeerden Predikant / dickwils van myn gheciteert: Merckt dit, seyt hy / teghen de uytvlucht des Pausdoms, segghende dat de eere de beelden niet en geschiet, maer het gene daer door wort afgebeeld, 't welck alle Afgodendienaers te vergeefs voortbrenghen: Want daer en was niemant soo sot, en dwaes, onder de Kinderen Jraels, die gheloofden, dat Kalf, 't welck voor haere ooghen, van haere

haere oor-ringhen was ghemaect, haer uyt Egypten landt gheleyt hadde, maer sy wilden door dat selve, dien Godt eeren, die haer, een kleynen tijdt gheleden, uyt Egypten met eenen krachtigen arm, ende eene machtighe handt hadde verlost: Ende dit niet regenstaende, seyt den Heere, dat sy Afgoderije bedreven hebben; ende is over haer soo seer vertoornt gheworden, dat hy op eenen dagh ontrent 23000. menschen door het sweert heeft laeten ombrenghen. Het is dan te vergheefs, dat die in 't Pausdom segghen, dat sy de beelden niet en aenbidden, noch en eeren, maer hem, die door de beelden wordt gherepresenteert; want even dat selve souden de Kinderen Israels boock konnen hebben segghen. **Tot noch toe den Predikant.**

Catholycke antwoorde,

Al pdele praetse; / sae opentlijck strydende tegen Schyftuere: want de Predikant seght / dat de kinderen van Israel, onder de ghedaente van dit gulden kalf den waeren Godt hebben ghe-eert / ende Schyftuere seght heel contrarie.

Eerst *Deuteron. Capite 32. v. 18.* Ghy hebt uwen Godt verlaeten die u ghebaert heeft, ende ghy hebt vergheten uwen Heere, ende Schepper.

Ten tweeden, *Psalmo. 106. v. 19. 20. 21.* Sy maecken een Kalf by Horeb, ende sy boghen haer voor een ghegoten beelt; ende sy veranderen haere eere in de ghedaente van eenen osse die gras eet; sy vergaeten Godt die haer bewaert hadde in Egypten, wonderlijke dinghen in 't lant van Cham, ende vreeselijke in de roode Zee.

Wat wilt ghy klaerder: ist saecken dat de kinderen van Israel, maeckende / ende aenbiddende het gulden kalf / den waeren Godt hebben verlaeten, ende vergheten, (soo als Schyftuere opentlijck seyt) hoe kan het dan waerachtigh zijn 't ghene den Predikant seyt / te weten / dat sy onder de ghedaente van 't gulden kalf hebben ghe-eert den waerachtighen Godt: is het onwaerachtigh / ghelijck het blyckt uyt Schyftuer / soo en is dan dit

dit gulden kalf aen de kinders van Israel niet anders gheweest als eenen enckelen afgodt / ende gheene verbeeldinghe vanden waerachtighen Godt: Verhalven: Heest het volck van Israel niet opentlijck gheseyt v. 41. van dat ghegoten kalf: Die zijn uwe Goden Israel: hoe kosten sy dan dooz dat beelt den waerachtighen Godt eeren / aenghesien dat sy gheloofden / datter meer Goden waeren / als een: gheloofden sy dat: soo als blyckt upt haere woorden / wie sal nu twyffelen / ofte sy waeren af-gheweken / ende af-gheweken vanden waerachtighen Godt / ghevende aen het schepsel de eere / die Godt alleen toekomt: soo waeren sy van afgodisten / ende dat beelt dat sy eerden / een afgodisch-beelt: dies-volghende / soo lanck Partye ons niet en betwijst / dat onse beelden der Heylighen / beelden van afgoden zijn / soo en doet dese plaetse wederom niet een siet reghen ons.

Neghenste opworpinghe,

Apocalypsis capite 19. v. 10.

Ick Joannes, ben ghevallen voor de voeten van eenen Enghel, om hem te aenbidden, ende hy heeft my gheseyt; siet toe dat ghy 't niet en doet, want ick ben uwe medediener.

Actorum Capite 10. v. 25. 26.

Cornelius is Petro te ghemoete ghegaen, ende nedervallende heeft hem aenbeden, maer Petrus heeft hem opgeheven, segghende: Staet op; want ick ben oock een mensch.

Actorum Capite 14. v. 12. 13. 14.

Den Priester van Jupiter, wilde aen Paulus, ende Barnabas Sacrificie doen, 'twelck soo de Apostelen hebben

vande Beelden, ende Beelden-dienst. 173
ben ghehoort, hebben gheropen: Mannen wat doet gy?
wy zijn oock sterffelijcke menschen.

Oyt dese plaetsen maecht Partyc dese slot-reden:
Inden noch den Enghel / noch Petrus, noch Paulus,
noch Barnabas, en hebben willen toelaten dat men
haere persoonen soude aenbidden/hoe veel te
min mach dit gheschieden aen haere beelden?

Catholijcke antwoorde

Al wederom niet te propooste; want ten eersten,
in dese boozsepde plaetsen wordt ghehandelt van eere
te bewijfen/aen die persoonen / die welke Godt alleen
toekomt; welke eere wy niet toe en draeghen aen
onse beelden: Ergo niet te propooste.

Ten tweeden, dat hier ghehandelt wordt van soodaentighe
eere / die Godt alleen toekomt / blijkt oyt de woorden
selve van Schrijftuere / ende omstandigheden vande
saecke Want:

Ten eersten, dat Joannes meynde dat hy Godt booz hadde /
die hem aensprack / ende niet eenen Enghel / blijkt oyt
de boozgaende versen, daer hy Godt siende sitten op
sijnen thoon / booz de welke de vier-en-twintigh
Ouderlinghen / ende vier ghedierten neder-ballen / om
hem te aenbiden; soo hoorde hy eene stemme (sonder datter
het minste ghewach was te bozen ghemaecht van eenigen
Enghel) die hem seide: Schrijft: Sacligh zijn sy, &c.
Joannes, de wyle hy de vier-en-twintigh ouderlinghen
hadde sien neder-ballen booz Godt / ende de wyle daer
gheene mentse ghemaecht en was van eenighen Enghel;
niet beters wetende / of het was Godt die hem
aensprack / in dese optute wesende / is hy neder-
ghevallen om hem eere te bewijfen / als Godt.
Woch den Enghel wel merckende dat Joannes
bedrogen was / heeft hem sulcx verboden te doen /
ende gheseyt: Ick ben uwe mededienaer, ende niet
Godt / ober sulcx aenbide Godt, en wacht u van die
eere my toe te draegen / die Godt alleen

allez toekomt / want ick en ben maer een schepsel hier upt en volght niet / datmen gheene mindere eere en mach toedzaeghen aen de schepselen.

Ten tweeden, Den Dordrechtschen Bijbel Num. 24. Seght dat Cornelius aen Petro maer borgherlijke eere betwefen heeft / 't welck ick seer gheerne toestemme / want de wijle alle burgherlijke eere gheoorloft is / soo is dan de vzaegh waerom Petrus dit verboden heeft? Partije antwoort: Om dat de eere die hy hem bewees de maete te buyten ginck, ende eenighen schijn hadde van Goddelijcke eere. Dit wort gheseyt sonder fundament; want Petrus en hadde hier geen teekenen van: hy wist wel dat Cornelius een rechtveerdigh, ende Godtvreesende man was, V. 22. soo kost hy wel dencken / dat hy de maete niet te buyten en ginck; de reden dan waerom Petrus dese eere ghewepghert heeft / de wijle sy maer burgerlijck was / ende geoorloft / is sijne ootmoedigheyt / sebaerheyt / ende beleestheyt gewest / wie sal hier upt nu beslupten datmen de beelden der Heylighen niet en mach eeren?

Ten derden, Mengaende Paulus, ende Barnabas: 't is seker dat die van Lystris haer hielden booz goden / want sy meynen dat Paulus den Godt Mercurius was / ende Barnabas, den Godt Jupiter: Stet Act. 14. v. 10. 11. Hier op soo komt een Afgodisch Priester / ende die wilt aen haer sacrificie gaen doen als aen Goden; als aen Jupiter, ende Mercurius: Maer de Apostelen desen grouwel ghemerckt hebbende / riepen: Wy zijn oock sterffelijcke menschen, ende geen Goden.

Waer is hier in alle dese Schrifstuer-plaetsen een enckel woort / 't welck in 't teghendeel zy van het eeren onser beelden?

Wy bekennen dat den Enghel aen Joannes verboden heeft / ende Petrus aen Cornelio, ende de Apostelen Paulus, en Barnabas, aen de bozgers van Lystris, dat sy booz haer niet en souden neder vallen om haer te aenbidden / of sacrificie te doen; maer wy behoonen upt Schrifstuer dat sy haer / ofte dese eere

vande Beelden, ende Beelden-dienst. 175
eere wilden roedzaeghen als aen Goden ofte dat
sy alleen dit weygerden uyt ootmoedigheyt.

Wat doet dit tegen ons/om te bewijzen dat het
eeren van onse beelden verboden is/aengesien wy
die niet en eeren als Goden? Dat Partije, indien sy
kan/ons eerst overtuyge/dat wy contrarie doen/
ende dat sy als van te voorschijn kome met dese
Schryfuer-plaetsen; want van sal sy kunnen ma-
ken dit volghende argument:

De Roomsche / bewijzen aen haere beelden de
selve eere / die Godt toekomt / ofte aenbidden die
als Goden.

Maer den Enghel heeft aen Ioannes, ende Paulus
met Barnabas aen die van Lystris, verboden het
sulckx te doen/ aen haere persoonen: Ergo / aen
de Roomsche is het meer verboden het sulckx te
doen aen haere beelden.

De eerste booz-stellinghe/te weten/dat wy onse
beelden eeren als Afgoden/is onwaerachtigh/en-
de soo lanck als Partye ons hier niet en overtuygt
(t welck sy niet machtigh en is te doen) soo komt
sy te vergheefx boozt met soo-daenighe Schryf-
tuer-plaetsen/daermit van niet anders en spreeckt
als van Afgoden/ ende afgoden-dienst.

H E T II. C A P.

Op-worpinghen uyt Concilien, ende
Out-vaeders.

Ick en wille hier niet spreken vande Concilien/
ofte om beter te seggen / van de ontwettige ver-
gaderingen van Constantinopelen, ende van Franck-
fort, de welke het eeren der beelden schijnen
teghen te stryden: 't is my ghenoech/ dat die van
Constantinopelen ofte berispt / ofte niet ghesteldt
en worden in 't ghetal vande Concilien / noch
van Pfillus, noch van Photius, noch van Zonaras,
noch van Nicophorus noch van Cedrenus, noch
van Nicetas, noch van Paulus Diaconus, noch van Rhe-
gino, noch van Ado, noch van Sigebertus, noch van
Abbas